

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

אחרי

(חלק יז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

אחרי ב *

ומה עוד, שעוון זה – כשנעשה במזיד – הוא אחד העוונות החמורים ביותר לענין תשובה וכפרה⁵, ומן המזיד יובן גם בנוגע לשוגג⁶, שהרי השוגג הוא בערך (קצת) למזיד, כמובן גם מחילוקי העונשין (במזיד) והקרבנות וכיוצא בזה (בשוגג).

ואע"פ שסיום הענין בגמרא הוא, שסוף-סוף אדרבה, מובטח לו שהוא בן העולם הבא כ' מפי' חיי סגי ומסגי⁷ – הרי פירוש הדבר הוא רק שלאחר זמן (לאחר יום הכיפורים) יגיע ויבוא מזה ענין טוב, אבל ביום הכיפורים גופא זהו דבר שהוא היפך רצון ה'.

גם צריך להבין בעצם הענין: איך יתכן שמדבר בלתי רצוי בכפליים, „הרואה (א) קרי (ב) ביום הכיפורים“, תצא תועלת נפלאה כל-כך – „מובטח לו שהוא בן העולם הבא“, ו„מפי' חיי סגי ומסגי“?

בתחלתן – וכמנהג בעלי ההדרנים⁸, „שבעת ימים קודם יוה"פ מפרישין כה"ג מביתו כו' ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול“ – „קרי או שאר טומאה“ (פרש"י שם).

(5) ראה זח"א סב, א. ריט, ב. ועוד. וראה אגה"ת פ"ד.

(6) דגם הוא בעי כפרה (רש"י ריש שבועות ד"ה תולה. וראה אגה"ק סוסכ"ח. קו"א ד"ה ולהבין פרטי).

(7) בפרש"י „סגי ומסגי בבנים ובני בנים שכך הסימן יראה זרע ויארין ימים“ (ישע' נג, י). ובתוס', ורמז לדבר יראה זרע יארין ימים.

ובטעם שבש"ע אדה"ז* א"ח סו"ס תרטו

א. איתא בגמרא בסיום מסכת יומא: „תנא דבי רבי ישמעאל הרואה קרי ביום הכיפורים ידאג כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא אמר רב נחמן בר יצחק תדע שכל העולם כולו רעב והוא שבע כי אתא רב דימי אמר מפי' חיי סגי ומסגי“.

בפשטות צריך לומר שמימרות אלו הובאו בגמרא כאן מפני שתוכנן הוא המשך למובא לעיל שם „הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל וכו“¹.

אבל צריך להבין: איך יתכן שדברי הגמרא בסיומו וחותמו של פרק יום הכיפורים – שכללות ענינו הוא (כשמו)² תשובה³ וכפרה, ובפרט במשנה האחרונה שם ובגמרא שלאחריה, שתוכנן ענין התשובה וכו' – יהיו בענין הפכי⁴ מתשובה וכפרה?

(* וסיום מס' יומא.

(1) ושם בתחלת העי' „כל חייבי טבילות טובלין כו' בעל קרי טובל והולך כו“.

(2) וכל מצות „עבודת היום – כלומר כלל כל הקרבנות והיודיון המתקנין ביום צום כפור – (הוא) כדי שיכופר בהם כל העונות כמו שבא נכתוב והיא העבודה הכתובה באחורי מוה"ס (המ"צ להרמב"ם מ"ע מט).

(3) וברמב"ם (הלכות תשובה פ"ב ה"ז): יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים כו'. ובשערי תשובה (לר"י) שער ד' י"ז, דהכתוב (פרשתנו טז, ל), „מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו“ הוא מ"ע על התשובה ביוה"כ"פ. – וראה לקו"ש חכ"ט שיחה ליוה"כ"פ (תשמ"ה) ס"ג.

(4) וגם היפך התחלת המסכת (דנעוין סופן

(* ובמחבר כתב רק „מובטח לו שהוא בן

רש"י פירש על כך: „ואם עלתה לו שנה – שלא מת מובטח לו שמעשים טובים יש בידו שהגינו עליו וכו'”⁸. אבל לכאורה, לפי הסבר זה, דבר אחר (מעשים טובים) הוא המגן עליו שלא ינזק. אבל מזה שאמרו שהסימן⁹ ש„מובטח כו'” הוא „הרואה קרי'”, משמע שיש שייכות בין הדברים¹⁰.

כתב רק „מובטח לו שהוא בן עוה"ב כו' והוא יאריך ימים” ולא גם „בנים ובני בנים” – י"ל, כי הנ"ל הוא מילתא דשייכא בכל אדם, משא"כ בנים ובני בנים שתלוי בגיל השנים וכו'. או י"ל דתלוי בפ"י „יראה זרע” – האם יש ללמוד מזה ב' הענינים: לפרש"י למדים „יראה זרע” כפשוטו, וגם „יראה זרע” – יראה בנים, מלבד השכר המפורש לאחר זה בכתוב „יאריך ימים”. משא"כ לתוס' אין לפרש שב, יראה זרע”, שהיא הסיבה, נכלל גם השכר המסובב (בנים כו'), ולכן מפרש דהשכר בא בהמשך הכתוב „יאריך ימים” [ולהעיר משינוי הלשון: דברש"י „יראה זרע ויאריך” ** ימים” (ולא ככתוב), ובתוס' „יראה זרע יאריך ימים”. אבל ראה פרש"י לעיל ד"ה עונותיו];

ובשו"ע כתב רק הפשוט ואליבא דכו"ע. 8) ומסיים „ובן עולם הבא הוא”, וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם דזה „שבדאי יש לו זכיות כו'” כתב כטעם ע"ז „שהוא בן עוה"ב”. משא"כ בטור שכתוב בהסיום לאחר „ויראה זרע ויאריך ימים ושודאי יש לו הרבה זכיות כו'”. וראה לקמן בפנים ס"י ובהערה 85.

9) ובפרש"י ד"ה עונותיו מחולין – סימן טוב הוא זה כו'. וראה חדא"ג כאן. אלי' זוטא ללבוש שם סק"ג. ב"ח כאן.

10) אפילו את"ל שהוא רק סימן המברר את המציאות הנמצאת כבר ולא הגורם המציאות (ראה צפע"נ להרמב"ם הל' מא"ס רפ"א).

העוה"ב”. ובטור „מובטח לו שהוא בן העוה"ב ויראה זרע ויאריך ימים”. ומלשוננו „ויראה זרע” משמע שמפרש שיראה בנים.

** כ"ה בכמה דפוסים, וכ"ה בפרש"י על הר"ף. משא"כ בע"י ובדפוס ווילנא ליתא הוא"י.

ושבו אינו מובן¹¹: איך פועלת ראיית הקרי יתרון נעלה זה, „מובטח לו שהוא בן העולם הבא”, ויתר על כן (גם בעולם הזה) – „מפיש חיי סגי ומסגי” בבנים ובני בנים?

ב. בדומה לשאלה האמורה, ואף יתר על שאלה זו, קשה בענין תשובה מאהבה, שעליה נאמר בגמרא¹² „זדונות נעשות לו כזכיות”. וכבר הקשה בחדושי-אגדות שהדבר תמוה, שאם כן נמצא חוטא נשכר. ותירק, שהעושה תשובה מאהבה, ודאי דעושה תשובה גמורה ומוסיף במעשיו הטובים יתר מכדי הצורך לגבי אותו עון, והרי אותן מעשים טובים שמוסיף הם נעשים לו כזכיות. וקרא דמייתי מוכיח כן, שנאמר¹³ ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה וגו'¹⁴, דמשמע משפט וצדקה שהוסיף לעשות על תשובתו עליהם חיה יחיה”.

אבל לכאורה תירוץ זה אינו מובן, כי מלשון הגמרא „זדונות נעשו לו כזכיות” מוכח שאין הכוונה כאן לדבר אחר שאינו הזדונות – להוספה בזכיות הבאה עקב הזדונות – אלא שהזדונות עצמן נעשות כזכיות¹⁵. ואם כן, הדרא קושיא הנ"ל לדוכתא – היתכן שיהיה חוטא נשכר?

ואף שלכאורה אפשר לומר שזו

11) ראה פר"ח לשו"ע שם.

12) יומא פו, ב.

13) יחזקאל לג, יט.

14) כן הובא בחדא"ג (ובגמרא תיבת „חיי” הוא בחצו"ג). אבל בכתוב הנ"ל „הוא יחיי”, וראה פסוק טז. ושם יה, כז-כח. כפות תמרים ליומא שם.

15) והל' „כזכיות” (ככ"ף הדמיון) – ראה לקמן הערה 48.

שבשמים שנאמר²³ וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר²⁴ מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל".

בדברי ר' עקיבא כאן שני ענינים: (א) „לפני מי אתם מטהרין”, (ב) „ומי²⁵ מטהר אתכם”, ועליהם הביא את שני הכתובים: (א) „וזרקתי עליכם מים טהורים”, (ב) „מקוה ישראל ה'”. וביאר הגאון הרוגזובי²⁶, שבשני ענינים אלו בא לידי ביטוי החילוק בין שני עניני הטהרה – הזאה ומקוה, שבהזאה צריך כוונה לטהר²⁷, ואילו הטהרה במקוה אינה צריכה כוונה, כי המקוה מטהר גם בלא כוונה לטבילה²⁸.

ועפ"ז מובן החילוק בלשון בין הכתובים שהביא ר' עקיבא: „וזרקתי עליכם מים טהורים” ו„מקוה ישראל ה'” – שאע"פ ששני הכתובים עוסקים בטהרה על-ידי הקב"ה, בפסוק הראשון נאמר „וזרקתי עליכם גוי”, הרי שהקב"ה זורק – יש כאן פעולה של זריקה; ואילו בפסוק השני לא נזכרת שום פעולה כלל (– כוונת הטהרה), כי בסוג זה של הטהרה אין הכוונה דבר הכרחי.

וכשם שיש בטהרה שני אופנים מצד

גופא כוונת הגמרא¹⁶ ב„זדונות נעשות לו זכיות”: מאחר שההוספה במעשיו הטובים באה מזה שהאדם השתנה ונהפך על-ידי תשובתו על הזדונות – הרי שהזדונות הם הגורם והסיבה לתשובה מאהבה ולזכותו,

על-דרך שמצינו בשטר¹⁷, שאע"פ ששטר סתם בחזקת כשרות הוא, הנה עי"ז שיצא עליו ערעור ונתקיים בבית-דין מקבל השטר תוקף יותר משטר סתם, שלא יצא עליו ערעור¹⁸; ונמצא שהערעור הוא שגרם לתוקף השטר¹⁹,

אבל אין זה מספיק, כי הערעור רק גורם עליו בשטר, ועל-דרך-זה בנידון דידן, הזדונות גורמים לעילוי בגברא העושה תשובה²⁰. אבל מהלשון „זדונות נעשות לו זכיות” משמע שהחפצא של הזדונות עצמם נהפך לזכיות²¹.

ג. ויובן על-פי הביאור בסיום מסכת יומא במשנה²²: „אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם

(16) אבל ראה פרש"י שם ד"ה „עליהם (חיו) יחי, על כל מה שעשה ואף על העבירות”.

(17) ראה תשו"ע חו"מ ר"ס מו.

(18) ולהעיר מהדיעה וההסברה בטור ושו"ע שם (ס"ז) סמ"ע שם (סקכ"ב) דמקיימין שטר רק משטר שקרא עליו ערעור והוחזק, דאז דקדקו בקיומו, אבל לא משטר שקיימוהו בלא ערעור.

(19) להעיר מלקו"ד חלק ג' ע' 780 דע"פ הלכה נמצא „אז די שטארקייט פון דעם שטר הייבט זיך אָן פון דער צייט פון דעם ערעור”.

(20) וכן הוא לפי ביאור הכפות תמרים שם. וע"ד מ"ש הרמב"ם דלקמן הערה 49.

(21) וראה נתיבות עולם (להמהר"ל) נתיב התשובה פ"ב. של"ה כת. סע"א ואילך (בהגה"ה).

ובכ"מ. לקו"ש חכ"ז ע' 110 ואילך.

(22) פה, ב.

(23) יחזקאל לו, כה.

(24) ירמ' יז, יג. וראה לעיל ע' 177 הערה 36.

(25) במשנה לפנינו בש"ס ובמשניות „מי”.

אבל בירושלמי, ר"ף ו' ע"ז כאן – „ומי”. וראה שינוי נוסחאות במשניות כאן.

(26) צפע"ג לרמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"ב.

(27) ראה פרה פ"ב מ"ב. רמב"ם הלכות פרה

פ"י ה"ז. וראה בהמצויין בצפע"ג שם.

(28) ורק מעלה עשאו בתרומה וקדשים

שצריך כוונה (ראה חגיגה יב, ב ואילך. רמב"ם הלכות מקואות פ"א ה"ח).

תשובה מאהבה, מקודשת, כי עוונותיה נעקרו מתחילתן, ונמצא שגם בשעת הקידושין לא היו בידה עוונות. וכמו שחילקו בגמרא³⁵ בנוגע לנדרים ומומים: „הלכה אצל חכם והתירה (הנדרים) מקודשת, אצל רופא וריפא אותה אינה מקודשת“, לפי ש„חכם עוקר את הנדר מעיקרו ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא“.

ד. חילוק זה שבין תשובה מאהבה לתשובה מיראה בכלל – שבתשובה מאהבה הכוונה היא לשוב וכו', משא"כ בתשובה מיראה – ישנו גם בפרט, באופני התשובה מאהבה³⁶ גופא:

מה שעל-ידי תשובה מאהבה „נעקר עונו מתחלתו“ עדיין אינו תכלית השלימות בתשובה מאהבה, כי תכלית השלימות של התשובה מאהבה היא כאשר הזדונות אינם נעקרים בלבד, אלא „נעשות לו כזכיות“.

אלא שבאהבה יש כמה וכמה דרגות, ובכללות הן: בכל לבבך בכל נפשך בכל מאדך – וממילא יש גם כמה וכמה דרגות בתשובה הבאה על-ידן.

ומאחר שמעלת התשובה מאהבה היא בהיותה בכוונה כנ"ל, מובן

(ב) דלקמן בפנים ד"ה מכאן ולהבא, משא"כ לפי התוס' שם ד"ה חכם. אבל גם לפי התוס' „שאף עתה לאחר שנתרפאת היא נמאסת בעיניו כשזוכר שהיו בה כו"ו. יש לפרש בנדוד" (ע"פ פרש"י הנ"ל) כיון שבתשובה מיראה „מקצת שמו עליו“.

(35) כתובות עד, רע"ב.

(36) ראה המפרש לרמב"ם רפ"ב מהלכות יסוה"ת ב' מדריגות באהבת ה'. ובארוכה שלה"מאמר עש"מ (מו, ב ואילך).

המטהר, ובנידון דידן מצד הקב"ה, כך קיימים שני האופנים בעבודת התשובה והטהרה של האדם, והם, כמבואר בגמרא²⁹, שני הסוגים הכלליים של תשובה: תשובה מיראה (ועל-ידי יסורין) ותשובה מאהבה. השב מאהבה, כוונתו ומבוקשו הם באמת לשוב אל ה' ולתקן כו', ואילו השב מיראה (ועל-אחת-כמה-זכמה – על-ידי יסורין) כוונתו שלא יבוא לידי עונש, וממילא הוא מתחרט וכו'.

והחילוק בכח פעולתן מבואר בגמרא, שבתשובה מיראה כתיב³⁰ „ארפא משובתם“, ופירש רש"י³¹ „כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו“, אבל בתשובה מאהבה „נעקר עונו מתחלתו“³².

וחילוק זה נוגע גם להלכה: המקדש את האשה על-מנת שאין בידה עבירות, הנה אם אחר כך עשתה תשובה מיראה³³ (על עבירות שהיו בידה מקודם) אינה מקודשת, כיון שהעוונות שהיו בידה בשעת הקידושין לא נעקרו³⁴, אבל אם עשתה

(29) פו, סע"א.

(30) הושע יד, ה.

(31) ד"ה ותיב ארפא.

(32) פרש"י ד"ה כאן מאהבה.

(33) בצפצפ"נ שם (בסופו) מחלק „דיש נ"מ בין

ג' תשובות א' מאהבה הוה כמו חכם עוקר, והב' מיראה דהיא כמו מכה ורפואה, אך הרפואה באה קודם המכה וחילין ובטלין כו' והג' ע"י יסורין דזה הוי מכאן ולהבא. וע"ז מביא הך דכתובות לקמן. והוא ע"פ מאמר ר"י יומא שם דלכמה ג"י ופירושים מחלקם בג' – ראה חדא"ג ודק"ס שם. ובפרש"י שם אינו מחלקם בג'. ובמאמר ר"ח לפני"ז גבי תשובה מיראה כ': „מכאן ואילך כו"ו (כנ"ל בפנים).

(34) כן צריך לפרש ע"פ פרש"י כתובות (עד,

לעמוד⁴², והרי הדין הוא שאף אם „הטעה לשבח“⁴³ (אם לשבח יוחסין, שאמר לה שיחוסו פחות ממה שהוא באמת⁴⁴, או לשבח ממון, „על מנת שאני עני ונמצא עשיר“) אינה מקודשת⁴⁵.

והתירוץ הוא – „שמא הרהר (מאהבה, אלא שהיתה זו) תשובה“ בדרגא הפועלת רק שנעקר עונו מתחילתו, ולא היתה זו תשובה בדרגא הפועלת שזדונות נעשות לו כזכות, שעליה דוקא אמרו „במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד“.

ויתירה מזו י"ל: כשמדובר בחשש שמא „הרהר תשובה“ בשעתא חדא ורגעא אחת, הרי לא יתכן שהדבר נעשה בשלימות הכוונה, ולכן אין הוא פועל

ששלימות הכוונה היא באופן הנעלה שבתשובה מאהבה, עד שאפשר לומר שהכוונה באופן שלמטה ממנו, שנעקר עונו מתחלתו, אינה נקראת כוונה³⁷.

ועל-דרך מאמר רז"ל³⁸ שהעובדים מאהבה „בכל לבבכם ובכל נפשכם“, ללא „בכל מאדכם“, נקראים „אין עושין רצונו של מקום“.

ובכללות, מבואר הדבר בלשונו של הגאון הרוגצובי: „להעביר החטא לא בעי כוונה ולתקן החטא בעי כוונה“.

ומעין הכרח לחילוק הנ"ל בתשובה מאהבה גופא – מהלכה פסוקה:

איתא בגמרא³⁹ שהמקדש את האשה „על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו“. והקשו על זה: ממה נפשך – אם הרהור זה הוא תשובה מיראה, הרי לא נתקיים התנאי, כי על-ידי תשובה מיראה אינו נעשה צדיק, לפי ש„מקצת שמו עליו“, ואם היתה זו תשובה מאהבה, שוב אין לה להיות מקודשת, שהרי בעל תשובה הוא למעלה מצדיק, וכמאמר רז"ל⁴⁰ במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין⁴¹

בדק"ס שם „גליון“). ובכ"מ בדא"ח „צ"ג אין יכולין לעמוד (שם)“.

42 ראה של"ה (לו, א) דזה שנאמר בגמרא שם „פליגי“, ר"ל הם מחולקים כל אחד מדבר בענין בפ"ע כו' צדיק גמור עדיף מבע"ת כשהוא מיראה, ובע"ת עדיף מצדיק גמור כשהוא שב מאהבה, וראה הערה בסה"מ תשי"ט ע' 183. לקו"ש חיד"ע 361 ואילך.

43 קדושין מח, ב (במשנה). מט, א.

44 בגמרא שם „מחלוקת (ר"ש ורבנן במשנה) בשבח ממון אבל בשבח יוחסין דברי הכל אינה מקודשת“, ובנדר"ד דומה לכאורה לשבח יוחסין (אף שהטעם דמתגאה עלי' (פרש"י שם ד"ה אבל) לא שייכא הכא).

45 ועפ"ז צע"ק מה שהביא במועדים להלכה להרש"י שי' [ז"ל] זוין (ע' סח) בשם הראגצובי מקור להכרעת הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ד) דבע"ת גדולים מצדיקים מהא דקדושין הנ"ל – שהרי ע"פ הנ"ל את"ל דבע"ת גדול אינה מקודשת. וראה לקוטי ביאורים (לתניא) ח"א ע' עז. לקו"ש חיד"ש שם ע' 363.

37 וע"ד חגיגה (יה, ב): טבל לחולין הוחזק לחולין אסור למעשר (פרש"י שם „הוחזק – לשון כוונה“) כו' טבל קודש הוחזק קודש אסור לחטאת כו' בגדי קודש מדרס לחטאת.

38 ברכות לה, ב. חדא"ג שם. לקו"ת שלח מב, ג. ועוד.

39 קדושין מט, ב.

40 דעת ר"א ברכות לד, ב. וכ"פ הרמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

41 בגמרא הגירסא אינם עומדין. אבל ברמב"ם שם „אין צ"ג יכולין לעמוד בו“ (וכ"ה

הזדונות לזכיות – נמצא בדברי רבינו הזקן בתניא⁵⁰, שמאכלות אסורות וכו' הם „אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם ואין עולים משם כו' עד שיעשה^{50*} תשובה גדולה כל כך שזדונות נעשו לו כזכיות ממש שהיא תשובה מאהבה מעומקא דלבא באהבה רבה וחשיקה ונפש שוקקה לדבקה בו יתברך וצמאה נפשו לה' כארץ עיפה וציה להיות כי עד הנה היתה נפשו בארץ ציה וצלמות היא הסטרא אחרא ורחוקה מאור פני ה' בתכלית ולזאת צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים כמאמרם ז"ל במקום שבעלי תשובה עומדים כו' ועל תשובה מאהבה רבה זו אמרו שזדונות נעשו לו כזכיות הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה זו”.

שני ענינים נתבארו כאן: העילוי הנעשה בגברא – שהזדונות גורמים ומעוררים שתהיה „צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים”; והשינוי הנעשה בצמצא, בזדונות, „הואיל ועל ידי זה בא לאהבה רבה כו”.

וההסברה בזה על־דרך ההלכה:

בנוגע לענין של הכנה והכשרה לפעולה מסוימת, מצינו כמה וכמה חילוקי דינים ודרגות בחשיבות ההכנה וביחס שלה אל הפעולה⁵¹.

לדוגמא: מכשירי מצוה, כיון שבלעדיהם אי אפשר לקיים את המצוה, הרי הם עצמם מקבלים

(50) פ"ז.

* (50) שאז עולים המאכלות אסורות וכו' עמנו – וכנ"ל בפנים סוס"ב.

(51) להעיר מלקו"ש ח"ב ע' 196 ואילך. וראה גם לקמן ע' 235 ואילך.

שהזדונות ייעשו לו כזכיות ויהיה למעלה מצדיק⁴⁶.

וההסברה בזה⁴⁷: מעלתו של בעל־תשובה ביחס לצדיק גמור (שלא חטא מעולם) אינה רק מצד היתרון בכמות – שבנוסף לזכיותיו שמצד עצמן, יש ביד בעל־תשובה גם זכיות הנעשות מהזדונות – אלא גם (ובעיקר) מצד היתרון באיכות: „זדונות נעשות לו כזכיות” – זכיות מאיכות אחרת. ולכן „במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד”, כי כל כמה שיהיו לצדיק גמור זכיות על־ידי עבודתו הנעלית, לא יוכל להגיע לעבודה חדשה, לאיכות אחרת⁴⁸ בזכיות⁴⁹. אלא שכל זה יתכן רק בתשובה הבאה מצד שלימות האהבה כנ"ל, וממילא – מצד שלימות הכוונה (כדלקמן), אשר היא הפועלת את תיקון החטא באופן שהזדונות עצמם ייעשו לזכיות.

ה. ביאור ענין זה – שלימות האהבה והכוונה, ואופן הפיכת

(46) הכרח גמור אינו – כי יש לדחות בדגמרא שם אינו נוגע אמיתית הדרגא דצדיק ובע"ת כ"א מה שנקרא צדיק בל' בנ"א (ראה לקו"ב שם. לקו"ש ח"ד שם).

(47) ראה דרמ"צ קצא, א ואילך.

(48) ועפ"ז אולי י"ל ה' „כזכיות” – שהכ"ף

הדמיון הוא (לא לגרעיותא כ"א) למעליותא, כי ה„זדונות” הנעשות „כזכיות” הם למעלה מזכיות מצ"ע (ראה דרמ"צ שם) והם רק „כזכיות”.

(49) אבל ברמב"ם הלכות תשובה שם: „כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה כו' אמרו חכמים במקום שבע"ת עומדין כו' כלומר מעלתו גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשין יצרם יותר מהם”. ומשמע שהמעלה הוא מצד הגברא דבע"ת עצמו, ולא מצד החפצא שיש לו גם זדונות כזכיות.

וההסבר לכך בפשטות הוא: מאחר שהתורה צייתה לקיים מצוה מסוימת, וקיומה בפועל אינו אפשרי אלא על-ידי הקדמת פעולה מסוימת של הכנה⁵⁸, צריך לומר שגם פעולה זו נכללת במצוה⁵⁹ (או – שפעולה זו גופא מקבלת חשיבות מעין חשיבותה של המצוה (ולדעת הירושלמי – בסוכה וכו' היא אף נעשית מצוה)).

דרגא למעלה מזו בהכשר המצוות מצינו בעבודת המקדש, ובפרט בהולכת הדם למזבח, שאע"פ שההולכה אינה אלא לצורך העבודה של זריקת הדם על המזבח, הדין הוא⁶⁰ שההולכה גופא יש

חשיבות; ולדעת ר' אליעזר⁵² „כורתים נציים לעשות פחמים לעשות ברזל“ לצורך איזומל למילה בשבת, היינו שלדעתו (רוב) מכשירי מצוה דוחין את השבת⁵³.

למעלה מזה מצינו לדעת הירושלמי⁵⁴ בענין ההכנה וההכשרה למצות סוכה ולולב וכיוצא בזה, ש„הנעושה סוכה לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציינו לעשות“⁵⁵ סוכה כו' העושה לולב לעצמו אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציינו לעשות לולב וכו"⁵⁶, וכן במזווה תפלין ציצית וכו"⁵⁷.

(52) שבת קל, א.

(53) שם קלא, א.

(54) ברכות פ"ט, ה"ג.

(55) החידוש בזה על דעת ר"א הנ"ל במכשיריו, דלר"א הרי חשיבות המצוה שמצינו שיש בהם הוא רק בזה שדוחה שבת, ונשארו בגדר מכשירין, משא"כ הירושלמי שמברך וציינו. ואף שבסוכה י"ל דסמך על מש"נ זה"ס תעשה (ראה טז, יג) הרי בלולב ל"נ זה. וראה לקמן הערה 57.

(56) וגם להבבלי דאינו מברך בשעת עשייתן (סוכה מו, א. מנחות מב, ב. ראה תוד"ה ואלו שם (ובכ"מ בראשונים), וחולק על הש"ס שלנו) י"ל שזהו רק בנוגע לברכה אבל גם לש"ס דילן הוי מצוה – ראה מנחות שם, וכל מצוה דעשייתה לאו גמור מצוה כגון תפלין כו" (וראה שם ע"א). וברמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ח, כל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר כו' כגון העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפלין או מזווה, ובשו"ע אדה"ז ס' תרמ"א ס"א בסוכה: „לפי שעשייתה אינה גמור המצוה שעיקר המצוה כו" (וראה ט"ז שם). ובס"י תרכ"ה (מרמ"א ומג"א שם): „ומצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה כו' מצוה הבאה לידו כו" (וראה מכות ת, א. ובפרש"י ד"ה השתא. ולהעיר מלשון הגמרא (כתובות פו, סע"א), אבל במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה כו" (וראה הערה הבאה. (57) אף שממצות הנ"ל רק בסוכה ובציצית

נאמר תעשה (ראה טז, יג. שלח טו, לח. תצא כב, יב. ראה סוכה יא, א ואילך. מנחות שם. ובכ"מ) – ראה לקו"ש ח"ב ע' 214. וראה ר"ח סוכה שם, ב: קציצתן זו היא עשייתן. לקיטתו זו היא עשייתו. ולהעיר משינוי לשון הרמב"ם בסהמ"צ: בתפלין (מ"ע י"ב יג): „שצונו להניח כו" (בציצית (מ"ע יד) „שצונו לעשות ציצית כו" (במזווה (מ"ע טו) „לעשות מזווה כו" (בסוכה (מ"ע קסח) „לישב בסוכה כו" (בלולב (מ"ע קסט) „ליטול לולב כו" (וראה הלשון בהוצאת קאפאח במצות הנ"ל.

(58) להעיר מאו"ז ח"א ס"י תקפג, וסברת תלמוד ירושלמי כו" (59) להעיר מצפ"ע"נ על הרמב"ם הל' שבועות פ"ה ה"ו.

(60) זבחים יג, א במשנה (ת"ק ור"א). רמב"ם הלכות פסוה"מ פ"ג ה"ד.

(* ובסוד יו"ד ר"ס דפה „מי"ע לכתוב כו" אבל במנין המצות בתחלת היד „לקבוע מחנה. ועד"ז בהכותרת להל' תפלין ומחנה כו'. ובהלכות מחנה פ"ה ה"ז „שקביעתה זו היא המצוה. ולהעיר משו"ע אדה"ז (או"ח סכ"ה ט"א): „יכוון בהנחת תפלין שצונו הקב"ה לכתוב כו" (וראה ביאור הרי"ף פ"פ פערלא לר"ג (ח"ג) מילואים ט"ד. ואכ"מ.

הכנה שאף הן בסוג דמצוה, ויתירה מזו, הן שייכות ממש למצוה זו גופא – שהרי מדובר בעשיית סוכה ולולב כו', ובהולכת הדם למזבח; משא"כ בנידון דידן, מצד אחד נעשתה פעולה הפכית מענין הזכיות, ומאידך גיסא החידוש הוא שהפעולות עצמן נעשות כזכיות.

קושיא זו מתחזקת יותר – דהנה, אפילו מכשירין ופעולות הכנה שהם רשות, כגון חרישה וזריעה כו' ושאר הפעולות שבסדר, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך, אע"פ שללא כל אלו אי אפשר לקיים את המצוות הקשורות בכך: תרומות מעשרות וכו', מכל מקום, לא מצינו שתהיה לכך חשיבות של מצוה, אפילו לא בתור מכשירי מצוה⁶⁴. וי"ל הטעם – כי לדעת רשב"ם⁶⁵ אין זה רצוי: „אפשר אדם חורש כו' וזורע כו' תורה מה תהא עליה. ומיניה – שגם לדעת רבנו, על-כל-פנים אין זה בסוג של דבר הרצוי (מכשירי מצוה וכיוצא בזה).

ז. והביאור בזה בקיצור:

בכל מצוה ישנו הענין הכללי והצד השווה שבכל המצוות – ובלשון חז"ל „עושה רצונו של מקום“, „אמרתי ונעשה רצוני“ (וההיפך מזה בכל עבירה – „עובר רצונו של מקום“), וישנם הענינים הפרטיים שבה: מילת הערלה, בסוכות תשבו וכו'.

בכל הענינים הפרטיים הנ"ל, הנה אע"פ שההכנה וההכשרה הן באותו החפץ שבו נעשית המצוה, או בשייכות לחפץ זה, מכל מקום הן אינן חלק או

לה החשיבות והגדר של „עבודה“⁶¹, עד שמחשבה פוסלת בה⁶².

ובכללות יותר, ישנו ענין של עבודה מעין הכשרה, עבודה שאינה תמה⁶³, שיש לה דינים וגדרים של עבודה, אבל אין זו „עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר“ (כי יש אחריה עבודה), ולכן זר שעשה עבודה זו אינו חייב מיתה.

ועל-דרך-זה יובן גם בנידון דידן: מאחר שאין אדם יכול להגיע אל האופן הנעלה ביותר בתשובה מאהבה אלא (כנ"ל בתניא) על-ידי זדונותיו הקודמים (ועל-ידי זדונות אלו, הנה מעתה ואילך (גם) קיום המצוות שלו (זכיותיו) הוא באופן נעלה יותר), הרי הזדונות עצמם מתעלים ומקבלים גדר של זכיות – בדוגמת מה שנתבאר במכשירי מצוה.

ו. אבל לכאורה אין זה מספיק:

(א) הלא מכשירי המצוה עצמם אינם נהפכים ונעשים למצוה, אלא הם נשארים מכשירין אפילו לדעת ר' אליעזר;

ואף לדעת הירושלמי, שעל עשיית סוכה ולולב מברכים „אשר . . . וציונו וכו'“, עדיין אין זו אלא מצות עשיית הסוכה, אך לא מצות בסוכות תשבו; ועל-דרך-זה – הולכת דם למזבח אינה עבודה תמה.

(ב) ועיקר: כל הנ"ל הן פעולות של

(61) ראה צפע"נ עה"ת ר"פ מסעי. מהדו"ת נא, ג. ובכ"מ.

(62) וגם לר"ש (בזבחים שם) ד„מכשיר בהילוך“ כי ס"ל „אפשר בלא הילוך“ אבל במקום שההכשר מצוה כו' מוכרת, י"ל שגם ר"ש מודה שנעשה כגדר מצוה כו'.

(63) יומא כד, א ואילך. ובפרש"י שם.

(64) להעיר מלקו"ש ח"ה ע' 74.

(65) ברכות לה, ב.

וממילא – כזכיות; אבל כשאין שלימות זו, הרי אע"פ שהאדם עושה תשובה מאהבה, אין הזדונות נעשות כזכיות, אלא רק „נעקר עונו מתחלתו”⁷⁰.

ח. דוגמאות להנ"ל – על-כל-פנים מעין הנ"ל ובדרך אפשר – בקיצור:

מכשירי מצוה באותו הענין של המצוה, והם נעשים מצוה:

סוג דחינוך: קרבנות ועבודות ימי המילואים (החינוך⁷¹). מנחת חינוך של כהנים. חינוך האב את בנו לתלמוד תורה שהוא מן התורה⁷². ועוד.

קיום המצוות בגלות – לפי דברי הספרי⁷³ על הפסוק „ואבדתם גו' ושמתם את דברי גו'”: אע"פ שאני מגלה אתכם כו' היו מצוינים במצות שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים⁷³. ועוד.

מעין „זדונות נעשו לו כזכיות” במצוות גופא:

שעיר המשתלח ופרה אדומה (ועגלה ערופה) – שדוקא העבודה⁷⁴

פרט מהמצוה עצמה: הכנת האיזמל למילה אינה חלק מכריתת הערלה; עשיית סוכה ולולב אינן חלק מהפעולה „בסוכות תשבון” וכו'; הולכת הדם אינה חלק מהזריקה.

אולם התשובה, בכללות, ענינה הוא – בלשון הרמב"ם⁶⁶: „ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד”⁶⁷, שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'⁶⁸. והיינו, שהתשובה – ההחלטה ברצון, „ויגמור בלבו” – היא באותו סוג וניתירה (זו), „מקום” של הענין הכללי שבמצוות (ועבירות). ומאחר שהתשובה מאהבה בצמאון כזה נתעוררה על-ידי הזדונות, לפיכך הזדונות עצמן נעשות כזכיות⁶⁹.

אך במה דברים אמורים – רק כשישנה השלימות של האהבה והכוונה הנ"ל, שאז נעשים הזדונות חלק מעבודת התשובה (מפני האהבה והכוונה),

(66) הלכות תשובה פ"ב ה"ב.

(67) ואף שצ"ל והשיב את הגזילה וכו' – הרי אפילו רשע גמור ובזמן שביהמ"ק הי' קיים – תנוה"י כשהרהר תשובה נעשה צ"ג, כמפורש בקידושין שם. ראה חלקת מחוקק לשו"ע אה"ע סל"ח ס"ק מד, ב"ש שם סקנה"ו. וראה לקמן ע' 197 ואילך.

(68) וממשיך „וכן יתנחם על שעבר כו'”, וראה אגה"ת פ"א, ובלקו"ב לשם (אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (קה"ת) ע' טז ואילך. ע' טו וואילך). לקמן שם.

(69) ולפ"ז י"ל שהוא ע"ד מש"כ הר"ן (רפ"ב דקדושין), „דאע"ג דאשה אינה מצווה בפרי' ורבי' מ"מ יש לה מצוה מפני שהיא מטייעת לבעלה לקיים מצותו”, ונתבאר כזה (ראה לקו"ש ח"י"ד ע' 41 ואילך. וראה לקמן ע' 236) כיון שאא"פ בלעדה – שזהו גדר המצוה, לכן יש לה מצוה (– רבה דפו"ר).

(70) והיינו כי בתשובה מאהבה (דוקא, משא"כ בתשובה מיראה) נתגלה עצם מהותו, שהוא טוב וקדושה ומצד זה מתבטלת מציאות הזדונות (למפרע) לגמרי – ראה בכ"ז לקו"ש ח"ו ע' 54 ואילך (והערה 46). ועי' אי"צ כוונה בשלימות. משא"כ הנ"ל בתניא.

(71) ראה פרש"י תצוה כח, מא. צו ז, לו.

(71*) הל' ת"ת לאדה"ז בתחלתו. וש"נ.

(72) לעקב יא, יז. הובא בפרש"י שם.

(73) ועי' המבואר בפנים – מתורצת הקושיא המפורסמת שהרי המדובר במצות שאינן תלויות בארץ. וראה רמב"ן אחרי ית, כה.

(74) להעיר ממרז"ל דחיתו זוהי שחיתו (יומא סד, א. וראה צפע"נ: הל' תשובה פ"ח ה"ד. הל' כלאים בסופו (כד, ד). שו"ת דווינסק ח"ב סי' לג. לסנהדרין קיא, ב. (רא, א)). ועפ"י המבואר

הלשון "ידאג כל השנה", ולא כלשון הרגיל בכגון זה: "סימן רע לו".

הביאור בזה: תוכן הענין של "ידאג כל השנה" הוא עבודת התשובה⁷⁸, כי הדאגה כאן היא (לא כל-כך) מחמת היראה שלא יוציא את שנתו, אלא על ש"ראה קרי", כמו שכתב רש"י⁷⁹, "שמא לא קיבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביעו, כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו" (והוסיף על כך רבינו הזקן⁸⁰) – "כלומר, אי אפשר בשימושך"; ודאגה והתבוננות אלו מביאות אותו לאופן עבודה (שימוש) נעלה יותר מאשר לפני כן.

בסגנון אחר קצת: כיון ש"הרואה קרי ביום הכפורים" היינו "לא במתכוין"⁸¹ – שהרי יום הכיפורים הוא זמן שבו מתענים בה' עינויים ואין מהרהרים בעבירה⁸² – הרי זו הוכחה, שהדבר לא בא מצד היצר הרע אלא בהשגחה העליונה; וכיון ש"מפי עליון לא תצא הרעות"⁸³, צריך לומר שהכוונה העליונה שבזה היא שע"ז יגיע לאופן עבודה נעלה יותר, לעבודת התשובה שלא היה יכול להגיע אליה מצד סדר העבודה הרגיל של צדיק (על-דרך הנ"ל בתניא).

וכאשר תהיה בידו שלימות עבודת

בחוץ נעשית עבודה המכפרת (חטאת קריא רחמנא⁷⁵) כמו בכל הקרבנות שעבודתם בפנים דוקא, ועוד יותר⁷⁶.

מעין זה – פר דאליהו בהר הכרמל (בהוראת שעה). ועוד.

יתירה מזה – מאמר רז"ל: מיניה וביה אבא לשדי ביה נרגא^{76*}.

הכלל גדול בתורה – פיקוח נפש (אפילו) על-ידי כל⁷⁷ עבירות שבתורה, חוץ מהפכו – שלש דיהרג (אף) דהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא^{77*} ואל יעבור, ועוד.

ויש להאריך בכל זה. ואכ"מ.

ט. עפ"ז יובן סיום המסכת: "הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העולם הבא כו'". ובהקדים ביאור דיוק

191

בצפע"נ שם מובן דבשעיר המשתלח בא ענין דזדונות נעשו לו כזכיות בנוגע לכל ישראל – "כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" (פרשתנו טז, כא).

(75) ע"ז כג, ב.

(76) ראה בכ"ז – אגה"ק סכ"ח. סהמ"צ להצ"צ מצות עגלה ערופה. – וסיבת היתרון אשר בזה ראה דרושי ביאור ענין הנסיונות (עה"פ כי מנסה לקו"ת דברים יט, א ואילך. ועוד), סהמ"צ להצ"צ בסופו (קפה, ב ואילך).

(76*) סנהדרין לט, ב. וראה תניא רפ"א. ולהעיר מרמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ב.

(77) סנהדרין עד, א.

(77*) מהרי"ט לכתובות קג, ב. שבת מוסר פ"ב. מלחמות היהודים ג, ה. יוסיפון פע"א. חוה"ל בטחון ד'. פנ"י לב"מ נט, א. יעב"ץ לכתובות קג, ב. תשובה מאהבה ח"ג תט. שו"ת יודא יעלה יו"ד שנה. הגהות נטנזון ליו"ד שמה. שו"ת אבן יקרה יו"ד נו. רמתים צופים לתדב"א רפי"ד ע' 163. שו"ת בשמים ראש שמ"ה. חת"ס יו"ד שכו. ירוש' סנה' פ"י ה"ב ובקה"ע. נדרש תהלים קכ, ד. וראה תו"ש נח (ט, ה סקל"א).

(78) להעיר מאלף למטה למטה אפרים סי'

תרטו סק"ג, חכמת שלמה (למהרש"ק) שם בפ"י דברי הלבוש.

(79) ד"ה ידאג.

(80) בשו"ע שם. וראה מג"א שם סק"ב.

(81) פרש"י שם ד"ה הרואה.

(82) להעיר מעיון יעקב לע"י כאן. ובא"ז

ללבוש שם סק"ב בשם שבלי לקט דוקא אם לא הרהר. וראה שו"ת צ"צ שער המילואים סי' סב.

(83) איכה ג, לח.

לדעת שצדיק גמור הוא"; דאע"פ שנתקיים בו "ידאג כל השנה", היינו שעשה תשובה בכוונה, עדיין לא היתה זו כוונה בשלימותה. (ב) „מפיש חיי סגי ומסגי": לא זו בלבד שאין זה (ראיית הקרי ביום הכיפורים) גרעון ועונש ח"ו, אלא אדרבה, עי"ז הוא זוכה ליתרון והוספה, „מפיש חיי", בדוגמת ענין „זדונות נעשות לו כזכיות", הבא על-ידי שלימות הכוונה⁸⁵.

והחידוש שבסיום המסכת על הסוגיא שלפניו (בנוגע לשתי המדריגות שבתשובה מאהבה) הוא בכמה ענינים:

(א) מכאן מתפרש ומתבאר יותר באיזה אופן נפעל הדבר (הן ענין „נעקר עונו מתחלתו" והן הא ד„זדונות נעשו לו כזכיות") כי (א) ב„הרואה כו' ביום הכפורים" (שלא במתכוין) הרי מודגש שהדבר אירע בכוונה תחילה מצד ההשגחה, (ב) עי"ז ש„ידאג כל השנה כו'" – שלימות הכוונה (והתשובה) שענין „רואה" עורר אצלו – נעשים הזדונות כזכיות.

(ב) ההוספה שעל-ידי עבודת התשובה מתבטאת גם בגשמיות (בשכר גשמי), „יאריר ימים", עד לשלימות השכר – בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

(משיחות ו' תשרי, ש"פ האינינו, יום שמח"ת תשל"ו)

התשובה, „ידאג כל השנה" – יזכה להוספה לא רק בעבודתו הרוחנית, אלא גם בגשמיות, „מפיש חיי", יותר ממה שהוקצב לו מצד שרש נשמתו ומצד סדר העבודה באופן הרגיל.

י. עפ"ז מובן הטעם שסיום וחותם מסכת יומא ופרק יום הכיפורים הוא במאמר „הרואה קרי ביום הכפורים", וכן המשך הדברים והשייכות למשנה והסוגיא הקודמת:

דברי ר' עקיבא במשנה עוסקים בשני עניני הטהרה שעל-ידי הקב"ה – הזאה וטבילה, דהזאה בעי כוונה וטבילה לא בעי כוונה. ובענין זה הוא המשך הדברים בגמרא, לבאר החילוק בין שני אופני התשובה של האדם – תשובה מיראה ותשובה מאהבה, שתשובה מיראה אין בה (שלימות ה)כוונה, משא"כ תשובה מאהבה.

ובפרטיות יותר – שני האופנים בתשובה מאהבה גופא: אופן התשובה שעל-ידו „נעקר עונו מתחלתו" ונעשה צדיק, ולשם כך מספיק אפילו הרהור תשובה ברגעא חדא, בלי (שלימות ה)כוונה, בדוגמת ענין הטבילה; והמדריגה הנעלית יותר של תשובה, הפועלת ש„זדונות נעשות לו כזכיות", וזאת על-ידי שלימות הכוונה דוקא, בדוגמת ענין ההזיה, כנ"ל בארוכה.

ואף סוגיית התשובה בגמרא מסתיימת בשני ענינים אלו: (א) „מובטח לו שהוא בן עולם הבא", היינו שאין נוסף לו ענין חדש, אלא רק „מעשים טובים יש בידו", בדוגמת ענין „נעקר עונו מתחלתו", וכמו שכתב רש"י⁸⁴, „יש

(85) עפ"ז יל"פ מה שאדמו"ר הזקן כתב „שבדאי יש לו זכיות הרבה שהגינו עליו", שמודגש שצדיק הוא כנ"ל (כנ"ל בפרש"י), עי"ז ש„מובטח לו שהוא בן עולם הבא" – ולא גם על „יאריר ימים" כבטור (כנ"ל הערה 8).

(84) ד"ה תדע.